

Paolo Konjeti

OSAM PLANINA

Prevela s italijanskog
Gordana Breberina

 Laguna

Naslov originala

Paolo Cognetti

LE OTTO MONTAGNE

Copyright ©

Translation copyright © 2018 za srpsko izdanje, LAGUNA

© Kupovinom knjige sa FSC oznakom pomažete razvoj projekta odgovornog korišćenja šumskih resursa širom sveta.

NC-COC-016937, NC-CW-016937, FSC-C007782

FSC © 1996 Forest Stewardship Council A.C.

I na kraju, svate, znaj
Da duši nađe spas
Tek stvor što voli bića sva
Što žive oko nas!

S. T. KOLRIDŽ,
Pesma o starom mornaru*

* Navedeno prema prevodu Ranke Kuić objavljenom u: *Pesništvo evropskog romantizma*, izbor, predgovor i priređivanje Miodrag Pavlović, Prosveta, Nolit, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, II izdanje, 1982. (Prim. prev.)

Moj otac je imao svoj način odlaska u planinu. Nije baš bio sklon meditaciji, bio je oličenje tvrdoglavosti i samouverenosti. Peo se ne odmeravajući snagu, uvek se takmičio s nekim ili nečim, a tamo gde mu se činilo da je staza duga, presekao bi preko najveće strmine. S njim nisi smeo da se zaustavljaš, nisi smeo da se žališ na glad, umor ili hladnoću, ali si mogao da pevaš neku lepu pesmu, naročito po oluji ili gustoj magli. I mogao si da zavijaš dok se spuštaš niz snežna polja.

Moja majka, koja ga je upoznala kao dečaka, govorila je da ni tada nije nikoga čekao, potpuno zaokupljen jurnjavom za svakim koga bi video na većoj visini: zato si, da bi bio poželjan u njegovim očima, morao da imaš hitre i izdržljive noge, a on bi ti smehom stavio do znanja da si ga pridobio. Ona je kasnije jurnjavi počela da pretpostavlja sedenje na livadama, potapanje nogu u potok ili prepoznavanje naziva trava i cveća. Čak je i na vrhu prvenstveno volela da posmatra udaljene vrhove, razmišlja o onima iz svoje mladosti i priseća se kada je i s kim bila na njima, dok je mog oca tada obuzimala neka vrsta razočaranja i jedino je želeo da se vrati kući.

Mislim da su to bile suprotne reakcije na istu nostalgiju. Moji roditelji su se odselili u grad u svojim tridesetim

godinama, napustivši ruralni Veneto, gde mi se majka rodila, a otac odrastao kao ratno siroče. Dolomiti su bili njihove prve planine, prva ljubav. Ponekad su ih pomi-njali, u vreme dok sam još bio previše mali da bih pratio razgovor, ali sam osećao da se neke reči izdvajaju kao zvonkiji, značajniji zvukovi. Katinačo, Sasolungo, Tofane, Marmolada. Bilo je dovoljno da moj otac izgovori neko od ovih imena pa da mojoj majci zasijaju oči.

Bila su to mesta gde su se zaljubili, to sam, posle nekog vremena, čak i ja shvatio: jedan sveštenik ih je tamo vodio kao decu i isti taj sveštenik ih je i venčao, jednog jesenjeg jutro, u podnožju Tri vrha Lavareda, ispred crkvice koja se tamo nalazi. To planinsko venčanje bilo je osnivački mit naše porodice. Pošto su mu se majčini roditelji protivili, iz meni nepoznatih razloga, održano je u prisustvu četvo-ro prijatelja, u vetrovkama kao svadbenoj odeći, a prvu bračnu noć proveli su u krevetu u planinarskom domu Auronco. Sneg se već presijavao na policama* Velikog vrha. Bila je subota u oktobru 1972, kraj alpinističke sezo-ne za tu i mnoge naredne godine: sutradan su utovarili u auto gojzerice, pumperice, njenu trudnoću i njegov ugovor o zaposlenju i otišli u Milano.

Mir nije vrlina koju je moj otac cenio, ali će mu u gradu trebati više od vazduha. U Milanu je postojala pano-rama: sedamdesetih godina stanovali smo u zgradi na

* Polica je ispupčenje na steni ili litici, gde alpinisti mogu da stanu i odmores se. (Prim prev.)

prometnom bulevaru, ispod čijeg asfalta, kako se pričalo, teče reka Olona. Istina je da je u kišnim danima ulica bila poplavljena – i ja sam zamišljao reku koja tamo ispod hući u mraku, bujajući sve dok ne izađe iz slivnika – ali je postojala jedna druga reka, ona sačinjena od automo-bila, kombija, motocikala, kamiona, autobusa, kola hitne pomoći, koja je sve vreme nadirala. Bili smo visoko, na sedmom spratu: dva niza istovetnih zgrada kojima je ulica bila oivičena pojačavala su tutnjavu. U nekim noćima moj otac nije više mogao da izdrži, ustao bi iz kreveta, otvo-rio širom prozor kao da hoće da izvređa grad, učutka ga ili izruči na njega vreo katran; stajao bi tu jedan minut i gledao dole, a onda bi obukao jaknu i izašao da prošeta.

Sa tih smo prozora videli mnogo neba. Bilo je monoto-no belo, ravnodušno prema godišnjim dobima, brazdale su ga samo ptice u letu. Majka je tvrdoglavo nastojala da gaji cveće na balkončiću crnom od dima i plesnivom od vekovnih kiša. Na balkonu je negovala svoje biljčice i za to vreme mi je pričala o vinogradima u avgustu, na selu gde je odrasla, ili o listovima duvana okačenim o motke u sušarama ili o šparglama koje, da bi ostale meke i bele, moraju da se beru pre nego što niknu, za šta čovek treba da ima poseban dar kako bi ih video dok su još pod zemljom.

Sada joj je to dobro oko koristilo na potpuno drugi način. U Venetu je radila kao bolničarka, a u Milanu je dobila mesto zdravstvene socijalne radnice u Četvrti bre-stova, na zapadnoj periferiji grada, gde su se nalazile stam-bene zgrade sa niskom stanarinom. To je bilo novo zvanje, kao što je bilo novo i porodično savetovašće u kome je radila, sa idejom da pomaže ženama u trudnoći, a zatim

prati novorođenčad sve dok ne napune godinu dana: to je bio posao moje majke i ona ga je volela. Samo što je tamo gde su je poslali da ga obavlja najviše ličio na misiju. Tamo je bilo vrlo malo brestova: celokupna toponimija te četvrti, sa njenim ulicama jova, jela, ariša i breza, zvučala je smešno među zgradurinama sa dvanaest spratova u kojima su harala sva moguća zla. Jedan od majčinih zadataka bio je da proverava u kakvoj sredini dete raste i ona je posle nekih poseta danima bila potresena. U težim slučajevima morala je da podnese prijavu sudu za maloletnike. Teško joj je padalo da ide čak dotle i, povrh toga, donosilo joj je i određenu količinu uvreda i pretnji, ali ipak nije sumnjala da je to ispravna odluka. Nije jedina verovala da je tako: povezivala ju je duboka solidarnost sa socijalnim radnicama, vaspitačicama i učiteljicama, nešto poput osećaja ženske i kolektivne odgovornosti prema toj deci.

Moj otac je pak oduvek bio usamljenik. Radio je kao hemičar u fabrici sa deset hiljada radnika, koju su stalno potresali štrajkovi i otpuštanja; šta god da se tamo dešavalo, uveče se vraćao pun gneva. Čutke bi za vreme večere zurio u televizijski dnevnik, držeći pribor za jelo u vazduhu, kao da očekuje da svakog trenutka izbije novi svetski rat, i besneo bi u sebi zbog svake vesti o nečijem ubistvu, krizi vlade, poskupljenju nafte, bombi za koju se nije znalo ko ju je postavio. Sa malobrojnim kolegama koje je pozivao u kuću razgovarao je maltene isključivo o politici i na kraju bi se uvek posvađao. Sa komunistima je bio antikomunista, sa katolicima radikal, sa svakim ko je hteo da ga svrsta u neki tabor, da mu prilepi etiketu neke partije, bio je liberal; ali to nisu bila vremena kad se izbegavalo

služenje vojske i očeve kolege su posle nekog vremena prestale da dolaze kod nas. On je, međutim, nastavio da ide u fabriku kao da svakog jutra treba da uđe u rov. I nastavio je da noću ne spava, prejako steže stvari, koristi čepiće za uši i tablete protiv glavobolje, dobija napade besa: tada bi na scenu stupila moja majka, koja je, kao jednu od bračnih dužnosti, preuzela i obavezu da ga smiruje, da ublažava udarce u tuči između mog oca i sveta.

U kući su još govorili venetskim narečjem. To je za moje uši bio njihov tajni jezik, odjek nekog prethodnog, zagonetnog života. Ostatak prošlosti, isto kao tri fotografije koje je moja majka izložila na stočiću u predsoblju. Često sam zastajao da ih osmotrim: na prvoj su bili njeni roditelji u Veneciji, za vreme jedinog putovanja na koje su ikada otišli, dedin poklon babi za srebrnu svadbu. Na drugoj je čitava porodica pozirala u sezoni berbe grožđa: baba i deda sede u sredini grupe, tri devojčice i jedan dečak stoje oko njih, korpe s grožđem u dvorištu na imanju. Na trećoj se taj jedini sin, moj ujak, osmehuje, zajedno s mojim ocem, pored krsta na planinskom vrhu, sa smotanom užetom preko ramena, u odeći za planinarenje. Umro je mlad i zato sam nosio njegovo ime, premda sam ja u našoj porodičnoj leksici bio Pjetro, a on Pjero. Pa ipak, nisam poznavao nikoga od svih tih ljudi. Nikad me nisu odveli kod njih, niti su oni dolazili u Milano da nas posete. Majka bi nekoliko puta godišnje sela u voz subotom ujutru i vratila se u nedelju uveče, malo tužnija nego što je bila kad je krenula, a onda bi tuga prošla i život bi se nastavio.

Bilo je previše toga što je trebalo uraditi, previše ljudi o kojima je trebalo brinuti da bi se održavala melanholija.

Ta prošlost se, međutim, pojavljivala onda kada si to najmanje očekivao. U automobilu, za vreme duge vožnje na putu do moje škole, majčinog savetovališta i očeve fabrike, ona bi ponekad ujutru zapevala neku staru pesmu. Započela bi prvu strofu dok smo se vozili i on bi joj se ubrzo pridružio. Radnja se dešavala u planini, u vreme Velikog rata: *La tradotta*,* *La Valsugana*,** *Il testamento del capitano*.*** Priče koje sam čak i ja znao napamet: dvadeset sedam mladića otišlo je na front, a kući su se vratila samo petorica. Tamo, na reci Pjave, ostao je krst za majku koja će ga kad-tad potražiti. Dragana, koja je daleko, čeka, uzdiše, a onda se umori od čekanja i uda za nekog drugog; mladić na samrti poklanja joj poljubac, a za sebe traži cvet. Neke reči u tim pesmama bile su na dijalektu i tako sam shvatao da su ih moji roditelji poneli sa sobom iz predašnjeg života, ali sam slutio i nešto drugo, nešto još čudnije – da te pesme, ko zna kako, govore o njima dvoma. Hoću da kažem, o njima dvoma lično, jer drugačije nije moglo da se objasni uzbuđenje koje su tako jasno odavali njihovi glasovi.

U nekim retkim vetrovitim danima, u jesen ili proleće, u dnu milanskih bulevara pojavile bi se planine. To bi se desilo posle neke okuke, iznad nadvožnjaka, iznebuha, i oči njihovih roditelja odmah bi potrčale ka njima, nije bilo

* Ital.: Konvoj. (Prim. prev.)

** Ital.: dolina u jugoistočnom Trentinu. (Prim. prev.)

*** Ital.: Kapetanov testament. (Prim. prev.)

potrebe da ih jedno od njih dvoje pokaže onom drugom. Vrhovi su bili beli, nebo neobično plavo, kao da se desilo čudo. Ovde dole, kod nas, bile su uzavrele fabrike, prenaseljene zgrade, ulični sukobi, zlostavljana deca, maloletne majke; a tamo gore sneg. Majka bi onda pitala koja je to planina, a otac bi pogledao oko sebe kao da pokušava da odredi strane sveta u gradu. Koji je ovo bulevar? Monca? Cara? Onda je Grinja, rekao bi, posle kraćeg razmišljanja. Da, čini mi se da je upravo ona. Dobro sam se sećao priče: Grinja je bila prelepa i okrutna ratnica, ubijala je strelama vitezove koji su se peli da joj izjave ljubav, pa ju je Bog za kaznu pretvorio u planinu. I sada je bila tamo, u vetrobranu, puštala je da joj se nas troje divimo, svako sa drugačijom, neizrečenom mišlju. Onda bi se promenilo svetlo na semaforu, neki pešak bi pretrčao ulicu, neko bi iza nas zatrubio, moj otac bi ga poslao u majčinu i besno krenuo, udaljavajući se sve brže od tog trenutka milosti.

Došao je kraj sedamdesetih i dok je u Milanu besnelo nasilje, njih dvoje su ponovo obuli gojzerice. Nisu se zaputili na istok, odakle su došli, već na zapad, kao da nastavljaju bekstvo: ka Osoli, Valseziji, Val d'Aosti, ka višim i surovijim planinama. Majka će mi kasnije ispričati da ju je prvi put obuzeo neočekivani osećaj teskobe. U poređenju sa blagim profilima Veneta i Trentina, činilo joj se da su te doline na zapadu tesne, mračne, uske kao klanci; stena je bila vlažna i crna, svuda su bili potoci i vodopadi. Koliko vode, pomislila je. Mora da ovde mnogo pada kiša. Nije shvatala da sva ta voda potiče iz jednog neverovatnog izvora, niti da

ona i moj otac idu upravo ka njemu. Probijali su se kroz dolinu sve dok nisu dospeli dovoljno visoko da ponovo izađu na sunce: predeo se tamo otvorio i odjednom se pred njihovim očima pojavila Monte Roza. Arktički svet, večna zima koja se nadvijala nad letnjim pašnjacima. Majka se prepala. Otac je, međutim, govorio kako je to kao kad se otkrije novi red veličine, kada se dođe sa planina ljudi i nađe u planinama džinova. I, naravno, zaljubio se u njih na prvi pogled.

Ne znam gde su tačno bili toga dana. Ko zna da li je to bila Makunjaga, Alanja, Gresone ili Ajas. Tada smo svake godine išli negde drugde, rukovodeći se očevom grozničavom sklonošću ka nomadskom životu, vezanom za planinu koja ga je osvojila. Ne sećam se toliko dolina koliko se sećam kuća, ako se tako mogu nazvati: iznajmili bismo bungalov u kampu ili sobu u nekom pansionu u selu i ostali dve nedelje. Nikada nije bilo dovoljno prostora da bi nam bilo ugodno, niti vremena da nešto zavolimo, ali mog oca to nije zanimalo, nije to čak ni primećivao. Presvukao bi se čim bismo stigli: uzeo bi iz torbe kariranu košulju, somotske pantalone i vuneni džemper; kada bi ponovo obukao svoju staru odeću, postao bi drugi čovek. Taj kratak odmor provodio je šetajući stazama, izlazeći rano ujutru i vraćajući se uveče ili narednog dana, praš-njav, opaljen suncem, umoran i srećan. Za vreme večere pričao bi nam o divokozama i kozorozima, noćima u biva-ku, zvezdanom nebu, snegu koji gore pada čak i u avgustu, a kad je stvarno bio zadovoljan, završio bi rečima: baš bih voleo da ste bili tamo sa mnom.

Činjenica je da je moja majka odbijala da se popne na glečcer. Ulivao joj je iracionalan i nepokolebljiv strah: govorila je da se za nju planina završava na tri hiljade metara, na visini njenih Dolomita. Visini od tri hiljade metara pretpostavljala je dve hiljade metara – pašnjake, potoke, šume – a mnogo je volela i hiljadu metara, život u tim selima od drveta i kamena. Kad moj otac nije bio tu, volela je da izađe u šetnju sa mnom, popije kafu na trgu, čita mi knjigu dok sedimo na livadi, ćaska sa prolaznicima. Prilično je patila zbog toga što smo stalno išli na druga mesta. Želela je kuću koja bi bila njena i selo u koje bi se vraćala, to je često tražila od oca: on je govorio kako nemaju novca da plaćaju još jednu kiriju, pored one u Milanu, ona je rekla koliko bi joj bilo dovoljno, on se složio i najzad joj dozvolio da počne da traži.

Uveče, pošto bi ostaci večere bili sklonjeni, otac bi raširio na stolu topografsku kartu i krenuo da proučava stazu za naredni dan. Pored nje je bila siva knjižica CAI* i pola čaše rakije, koju bi srknuo s vremena na vreme. Majka bi uživala u svojoj slobodi tako što bi sela u naslonjač ili na krevet i utonula u neki roman: nestala bi u njemu na sat-dva, kao da bi otišla negde drugde. Ja bih se tada popeo tati u krilo da vidim šta radi. Delovao bi mi veselo i pričljivo, bio bi sušta suprotnost ocu iz grada na koga sam bio navikao. Bio bi srećan što mi pokazuje mapu i uči me kako se ona čita. Ovo je potok, pokazivao mi je, ovo jezerce, a ovo grupa koliba. Ovde po boji možeš da razlikuješ

* Skraćeno od *Club Alpino Italiano* (Italijanski alpski klub). (Prim. prev.)

šumu, alpsku livadu, kamenjar i lednik. Ove krive linije označavaju visinu: što su gušće, planina je strmija, tamo gde su najgušće ne može ni da se popne; ovde gde su ređe nagib je blag i prolaze staze, vidiš? Ove tačke pored kojih stoji broj označavaju vrhove. Idemo na vrhove. Silazimo samo kad stignemo do mesta odakle ne može više da se penje. Shvataš?

Ne, nisam mogao da shvatim. Morao sam da vidim taj svet koji ga je činio toliko srećnim. Godinama kasnije, kada smo počeli da idemo tamo zajedno, otac je govorio da se savršeno seća kako se ispoljila moja sklonost ka planinarstvu. Jednog jutra se spremao da izađe dok je majka spavala i vezujući pertle na gojzericama ugledao me je ispred sebe, obučenog i spremnog da ga pratim. Verovatno sam se spremio u krevetu. Uplašio sam ga u mraku, izgledao sam veći nego što sam bio sa svojih šest ili sedam godina: već sam bio ono što ću postati kasnije, u njegovoj priči, predskazanje odraslog sina, priviđenje budućnosti.

Nećeš još malo da spavaš?, upitao me je tiho da ne bi probudio majku.

Hoću da pođem s tobom, odgovorio sam, ili je bar on tako tvrdio: ali možda je to samo bila rečenica koje je voleo da se seća.

PRVI DEO

PLANINA IZ DETINJSTVA

JEDAN

Selo Grana nalazilo se u ogranku jedne od tih dolina, na koju prolaznici nisu obraćali pažnju jer za njih nije imala neki poseban značaj; bila je smeštena između čeličnosivih planinskih grebena s gornje strane i litice koja joj je onemogućavala pristup s donje strane. Razvaline kule na litici nadzirale su već zaparložena polja. Zemljani put se odvajao od regionalnog drumca i strmo peo serpentinama sve do podnožja kule; zatim se, prošavši pored nje, ublažavao, da bi na padini skrenuo i ušao u duboku dolinu na pola puta do vrha, a zatim nastavio dalje jedva primetnom uzbrdicom. Bio je jul kad smo krenuli njime 1984. Na livadama su kosili travu. Dolina je bila veća nego što se odozdo činilo, obrasla šumom na strani u senci i sa stepenastim zaravnima na suncu: u dnu, u šipražju, tekao je potok čije bih presijavanje povremeno nazreo i to je bilo prvo što mi se u Grani dopalo. Tada sam čitao pustolovne romane. Mark Tven mi je usadio ljubav prema rekama. Pomislih kako tamo može da se peca, skače u vodu, pliva, obori neko drvce i napravi splav, pa ponet takvim maštarijama nisam ni primetio selo koje se pojavilo posle jedne okuke.

„Ovde je“, reče moja majka. „Vozi polako.“

Moj otac uspori toliko da smo se kretali brzinom ljudskog hoda. Otkako smo krenuli, poslušno je sledio njena uputstva. Saginjao se, okrećući glavu levo-desno, dugo gledajući, u prašini koju je podizao automobil, štale, kokošinjce, senike od trupaca, spaljene ili srušene razvaline, traktore pored puta, mašine za baliranje sena. Dva crna psa sa zvonom oko vrata izadoše iznenada iz jednog dvorišta. Ako se izuzmu dve-tri novije kuće, činilo se da je celo selo napravljeno od istog sivog kamena; stajalo je na planini poput stena, poput nekog starog odrona; malo više odatle pasle su koze.

Moj otac nije ništa rekao. Moja majka, koja je sama otkrila ovo mesto, naloži mu da skrene na jednu zaravan, pa izađe iz kola i ode da potraži vlasnicu kuće dok smo nas dvojica istovarivali prtljag. Jedan pas krenu ka nama lajući i moj otac uradi nešto što ga do tada nisam video da radi: ispruži ruku kako bi ga pustio da je onjuši, reče mu neku nežnu reč i pomazi ga između ušiju. Možda je bolje izlazio na kraj sa psima nego sa ljudima.

„I?“, upita me dok je otkaćinjao elastične sajle sa nosača prtljaga. „Kako ti se čini?“

Prelepo je, želeo sam da odgovorim. Miris sena, štale, drveta, dima i ko zna čega sve još zapahnuo me je čim sam izašao iz auta, bio je pun obećanja. Ali nisam bio siguran da je to pravi odgovor, pa tako rekoh: „Meni ne izgleda loše, a tebi?“

Otac slegnu ramenima. Podiže pogled preko putnih torbi i uperi ga u daščaru ispred nas. Naginjala se na jednu stranu i sigurno bi se srušila da je nisu podupirala dva

stuba. Unutra su bile naslagane bale sena, a na senu je bila košulja od teksas-platna koju je neko skinuo i zaboravio.

„Ja sam odrastao na jednom ovakvom mestu“, reče on, ne otkrivši mi da li je to lepa ili ružna uspomena.

On uhvati ručku kofera i htede da ga povuče dole, ali mu onda nešto pade na pamet. Pogleda me: mora da ga je ideja koju je imao u glavi silno zabavljala.

„Šta misliš, da li prošlost može opet da prođe?“

„Teško“, rekoh obazrivo. Uvek mi je zadavao takve zagonetke. Smatrao je da posedujem inteligenciju sličnu njegovoj, sklonu logici i matematici, i mislio je da je njegova dužnost da je testira.

„Pogledaj onaj potok, vidiš li ga?“, reče. „Pretpostavimo da je voda vreme koje protiče. Ako je ovde gde smo mi sadašnjost, na kojoj je strani, po tvom mišljenju, budućnost?“

Razmislih. Delovalo je lako. Dadoh najočigledniji odgovor: „Budućnost je tamo kuda voda ide, nizvodno odavde.“

„Pogrešno“, zaključio moj otac. „Na sreću.“ A onda, kao da je skinuo teret sa sebe, reče: „Op!“, što je govorio i kad je mene podizao, i prvi od dva kofera pade na zemlju uz tresak.

Kuća koju je moja majka iznajmila bila je u gornjem delu sela, u dvorištu u čijem je središtu bio valov. Nosila je znake dva različita porekla: prvo je bilo poreklo zidova, balkona od pocrnelog ariša, krova od kamenih ploča prekrivenih mahovinom, velikog garavog dimnjaka, koje je bilo starovremensko; drugo je bilo samo staro. Iz vremena kada su na podove u kući stavljeni linoleumi, na zidove okačeni poster i sa cvećem, u kuhinji postavljeni ormarići

i sudopera, već plesnjivi i izbleđeli. Samo je jedan predmet odudarao od te osrednjosti i to je bila crna peć od livenog gvožđa, masivna i veličanstvena, sa mesinganom kvakom i četiri ringle za kuvanje. Sigurno je poticala sa nekog drugog mesta i iz nekog drugog vremena. Ali mislim da se mojoj majci dopadalo pre svega ono čega nije bilo, pošto je zatekla jedva nešto više od prazne kuće: pitala je vlasnicu možemo li malo da je sredimo, a ona je odgovorila samo: „Radite šta želite.“ Godinama je nije izdavala i sigurno nije očekivala da će je izdati tog leta. Bila je nabusita, ali ne i neučtiva. Mislim da joj je bilo neprijatno zato što je radila u polju i nije stigla da se presvuče. Predala je majci veliki gvozdeni ključ, objasnila joj nešto u vezi sa upotrebom tople vode i kratko negodovala pre nego što je uzela koverat koji je ova pripremila za nju.

Moj otac već neko vreme nije bio tu. Njemu su sve kuće bile iste, a narednog dana je morao da bude u kancelariji. Izašao je na balkon da puši, šaka naslonjenih na hrapavu drvenu ogradu, očiju uprtih u vrhove. Činilo se da ih proučava kako bi dokučio odakle da krene u napad. Ušao je u kuću nakon što je vlasnica otišla, tako da nije morao da se pozdravlja s njom, u mračnom raspoloženju koje ga je u međuvremenu obuzelo; reče kako ide da kupi nešto za ručak i kako hoće da krene nazad pre nego što padne večer.

Kad je otišao, moja majka je u toj kući ponovo postala žena kakvu do tada nisam poznavao. Ujutru, čim bi ustala iz kreveta, napravila bi gomilu od drvaca u peći, zgužvala list novina u loptu i protrljala šibicu o hrapavu površinu od

livenog gvožđa. Nije joj smetao dim koji bi tada ispunio kuhinju, niti ćebe kojim bismo bili ogrnuti dok se soba ne ugrije, niti mleko koje bi kasnije iskipelo iz lončeta i zagorelo na vreloj ploči. Za doručak mi je davala prepečen hleb i pekmez. Umila bi me na slavini, ispljuskavši me vodom po licu, vratu i ušima, a onda bi me obrisala kuhinjskom krpom i poslala napolje: da uhvatim vetar i sunce i konačno izgubim malo gradske nežnosti.

Potok je tih dana postao moj teren za istraživanje. Postojale su dve granice koje nisam smeo da pređem: gore drveni mostić, iza koga su obale postajale strmije i sužavale se u klanac, a dole šumica u podnožju litice, odakle je voda nastavljala da teče ka najnižem delu doline. Majka je mogla da nadzire taj deo sa balkona kuće, ali je on vredeo kao čitava reka. Potok se spuštao u skokovima, padajući u početku u niz penušavih brzaka, između stenčuga sa kojih sam se naginjao kako bih posmatrao srebrnaste odbleske dna. Malo dalje je usporavao i račvao se, kao da je mladić, što je do tada bio, postao odrastao čovek, i isecao je ostrvca koja su nastanile breze i preko kojih sam, skaćući, mogao da stignem do suprotne obale. Još dalje odatle zapletena drva su pravila branu. Na tom mestu se završavala jaruga, a lavina je, preko zime, dovukla debela i granje koji su sada trulili u vodi, ali ja tada nisam znao ništa o svemu tome. Za mene je to bio trenutak u životu potoka u kome je on nailazio na prepreku, zaustavljao se i mutio. Na kraju bih svaki put tu seo da posmatram alge koje su se lelujale tik ispod površine vode.

Neki mališan je napasao krave na livadama duž obale. Po rečima moje majke, on je bio nećak naše gazdarice.

Uvek je nosio žuti plastični štap sa zakrivljenom ručkom, kojim je podbadao krave u bok ne bi li ih naterao da se spuste niže, gde je bila visoka trava. Stado se sastojalo od sedam mladih i nestašnih smeđih šarulja. Dečak ih je grdio kada bi krenule za svoj račun i ponekad bi potrčao za nekom od njih proklinjući je, dok se u povratku peo uz obronak i okretao da ih dozove uzvikujući: *Oj oj, oj* ili *Ej, ej, ej* dok ne bi nevoljno pošle za njim u štalu. Na pašnjaku je sedeo na zemlji i nadzirao ih odozgo, rezbareći perorezom neko drvce.

„Ne možeš tu da budeš“, rekao mi je jedini put kada mi se obratio.

„Zašto?“, upitah.

„Gaziš travu.“

„A gde mogu da budem?“

„Tamo.“

On pokaza drugu obalu potoka. Nisam znao kako da stignem do tamo sa mesta gde sam se nalazio, ali nisam hteo njega da pitam, niti da pregovaram o prelasku preko njegove trave. Tako uđoh u vodu ne izuvši cipele. Pokušao sam da hodam uspravno i ne pokažem oklevanje, kao da je gaženje reke nešto što radim svakoga dana. Prešao sam preko potoka i seo na stenu mokrih nogavica i sa cipelama iz kojih se cedila voda, ali kad sam se okrenuo, dečak nije više obraćao pažnju na mene.

Proveli smo tako nekoliko dana, on na jednoj, a ja na drugoj obali, ne udostojivši jedan drugog pogleda.

„Zašto se ne sprijateljš s njim?“, upita me majka jedne večeri dok smo sedeli pored peći. Kuća je bila vlažna od prevelikog broja zima koje je proživela, pa smo za večeru

palili vatru, a onda bismo ostali da se grejemo sve dok ne dođe vreme za odlazak na spavanje. Svako od nas dvoje čitao je svoju knjigu i s vremena na vreme, između dve stranice, podsticao vatru i razgovor. Velika crna peć nas je slušala.

„Ali kako?“, odgovorih. „Ne znam šta da kažem.“

„Kaži mu 'zdravo'. Pitaj ga kako se zove. Pitaj ga kako mu se zovu krave.“

„Dobro, laku noć“, rekoh, pretvarajući se da sam zadubljen u čitanje.

Moja majka je odmakla mnogo dalje od mene u međuljudskim odnosima. Kako u selu nije bilo prodavnica, dok sam ja istraživao svoj potok, ona je otkrila štalu u kojoj je kupovala mleko i sir, povrtnjak u kome su se prodavale neke vrste povrća i pilanu u kojoj je nabavljala otpatke drveta. Čak se dogovorila sa momkom iz fabrike sira, koji je ujutru i uveče dolazio kombijem da pokupi kante mleka, da joj donosi hleb i još neke namirnice. Ne znam kako, ali posle nedelju dana okačila je i žardinjere na balkon i napunila ih muškatlama. Sada se naša kuća prepoznavala izdaleka i već sam čuo kako je malobrojni stanovnici Grane pozdravljaju oslovljavajući je po imenu.

„Uostalom, nije važno“, rekoh minut kasnije.

„Šta to nije važno?“

„Da se sprijateljim. Meni se sviđa i da budem sam.“

„Stvarno?“, reče moja majka. Podigla je oči sa stranice i, ne osmehujući se, kao da je to vrlo ozbiljno pitanje, dodala: „Jesi li siguran?“

I tako je rešila da mi pomogne. Ne slažu se svi sa tim, ali moja majka je čvrsto verovala u neophodnost mešanja

u tuđe živote. Dva dana kasnije, u toj istoj kuhinji, zatekao sam mališana sa kravama kako doručkuje sedeći na mojoj stolici. Iskreno govoreći, namirisao sam ga pre nego što sam ga video, jer je na sebi imao isti onaj miris štale, sena, kiselog mleka, vlažne zemlje i dima od založenih drva koji je za mene od tada uvek bio miris planine i koji sam pro-našao na svim planinama na svetu. Zvao se Bruno Guljelmina. Tako su se prezivali svi u Grani, objasnio nam je, ali se jedino on zvao Bruno. Bio je nekoliko meseci stariji od mene, pošto se rodio '72, ali u novembru. Halapljivo je jeo keks koji mu je majka nudila kao da ga nikad ranije nije jeo. Ispostavilo se da nisam samo ja njega proučavao tamo dole, na pašnjaku, već je i on mene proučavao dok smo se obojica pretvarali da ne obraćamo pažnju jedan na drugog.

„Sviđa ti se potok, jelda?“

„Da.“

„Umeš li da plivaš?“

„Pomalo.“

„A da pecaš?“

„Mislim da ne.“

„Dođi da ti nešto pokažem.“

Rekavši to, skoči sa stolice, a ja razmenih pogled sa majkom i potrčah za njim bez premišljanja.

Bruno me odvede do mesta koje sam poznao, do mesta gde je mostić bacao senku na potok. Na obali mi tiho naredi da budem što tiši i da se sakrijem. Onda se malčice nagnu sa stene, tek toliko da vidi potok. Dade mi rukom znak da sačekam. Dok sam čekao, osmotrih ga: kosa mu je bila tamnoplava, a vrat preplanuo. Nosio je

pantalone koje nisu bile njegov broj, visile su mu između nogu i podvrnuo je nogavice; izgledao je kao karikatura odraslog čoveka. I ponašao se kao odrastao čovek, u njegovom glasu i pokretima bilo je neke ozbiljnosti: dao mi je znak da mu priđem i ja ga poslušah. Nagnuh se sa stene da pogledam gde gleda. Nisam znao šta treba da vidim: potok je na tom mestu pravio mali slap i taman vir dubok možda do kolena. Površina je bila uzburkana zbog pljuštanja vode koja je padala. Na obodima je plutala pena debljine prsta i jedna velika preprečena grana zadržavala je travu i trulo lišće. Taj prizor nije bio ništa posebno, to je bila samo voda koja je tekla niz planinu, ali bi me ipak svaki put opčinio a da nisam znao zašto.

Nakon što sam neko vreme pretraživao pogledom vir, videh da nešto jedva primetno razbija površinu vode i shvatih da je unutra nešto živo. Jedna, dve, tri, četiri vretenaste senke bile su okrenute nasuprot struji, samo se rep polako pomerao levo-desno. Ponekad bi se neka od tih senki munjevito prebacila na neko drugo mesto, a ponekad bi izronila, izbacivši samo leđa iznad površine, a zatim ponovo zaronila, gledajući sve vreme u pravcu malog vodopada. Bili smo nizvodno u odnosu na njih, zato nas još nisu videle.

„Jesu li to pastrmke?“, prošaputah.

„Ribe“, reče Bruno.

„I stalno su ovde?“

„Nisu stalno. Ponekad promene rupu.“

„Ali šta rade?“

„Love“, odgovori on, kome je to bilo potpuno prirodno. Ja sam, međutim, u tom trenutku učio. Oduvek sam mislio

da riba pliva nizvodno kako bi joj bilo lakše, da ne troši snagu kako bi se oduprla struji. Pastrmke su pomerale rep onoliko koliko je bilo dovoljno da bi stajale u mestu. Želeo sam da saznam šta love. Možda mušice koje su letuckale tik uz površinu vode, kao da su uhvaćene u zamku. Posmatrao sam malo taj prizor pokušavajući da shvatim šta se dešava, ali on Brunu iznenada dosadi: đipio je na noge mašući rukama i pastrmke istog trena šmugnuše. Priđoh bliže. Razbežale su se iz centra vira. Pogledah u vodu, ali je beli i plavi šljunak na dnu bio sve što sam video; onda sam morao da odustanem kako bih pošao za Brunom, koji se trčecim korakom peo uz suprotnu obalu potoka.

Neka usamljena kuća uzdizala se na obali, malo iznad nas, kao stražarnica. Propadala je među koprivama, kupinama i osinjacima koji su se sušili na suncu. U selu je bilo mnogo sličnih razvalina. Bruno stavi ruke na kamene zidove, na mestu gde su pravili ugao sav u pukotinama, podiže se i u dva koraka stiže do prozora na prvom spratu.

„Hajde!“ reče mi odozgo. Ali onda zaboravi da me sačekka, možda zato što mu se činilo da je to lako ili zato što mu nije palo na pamet da mi treba pomoć ili samo zato što je bio naviknut da se tako ponaša, zato što svako mora da se snalazi, bez obzira na to da li je nešto lako ili teško. Uradio sam isto što i on kako sam znao i umeo. Osetih pod prstima hrapav, topao, suv kamen. Izgrebah ruke na prozorskoj dasci, pogledah unutra i videh kako se Bruno spušta kroz otvor u podu tavana, a zatim niz merdevine ispod njega. Mislim da sam već bio odlučio da ga svuda pratim.

Tamo dole, u polumraku, nalazila se prostorija koju su niski zidići presecali na četiri dela iste veličine, nalik

na kade. U vazduhu se osećao miris buđi i trulog drveta. Malo-pomalo, kako su mi se oči privikavale na mrak, videh da je pod prekriven konzervama, bocama, starim novinama, košuljama pretvorenim u krpe, cipelama izlizanih đonova, delovima zarđalih alatki. Bruno je bio nagnut nad veliki uglačani beli kamen u obliku točka u uglu sobe.

„Šta je to?“ upitah.

„Žrvanj“, reče on, pa dodade: „Mlinski kamen.“

Stojeći kraj njega, nagnuh se da pogledam. Znao sam šta je mlinski kamen, ali nikad nijedan nisam video rođenim očima. Pružih ruku. Ovaj kamen je bio hladan i ljigav, a u rupi u centru uhvatila se mahovina koja je ostajala na jagodicama prstiju kao neko zeleno blato. Osetih kako me ruke peku zbog ogrebotina.

„Moramo da ga uspravimo“, reče Bruno.

„Zašto?“

„Tako može da se kotrlja do tamo.“

„Dokle?“

„Kako dokle? Pa do dole!“

Odmahnuh glavom zato što nisam razumeo. Bruno mi strpljivo objasni: „Uspravimo ga. Izgurajmo ga napolje. A onda ga bacimo u potok. Ribe će iskočiti iz vode i mi ćemo ih pojesti.“

Njegova zamisao mi je odmah delovala veličanstveno i neostvarivo. Taj kamen je bio pretežak za nas dvojicu. Ali bilo je tako lepo zamišljati ga kako se kotrlja nizbrdo i bilo je tako lepo zamišljati da smo nas dvojica sposobni za tako nešto, pa sam rešio da se ne bunim. Neko je to sigurno već pokušao da uradi, jer su ispod žrvnja, između kamena i poda, bila zaglavljena dva klina kakve koriste drvoseče.